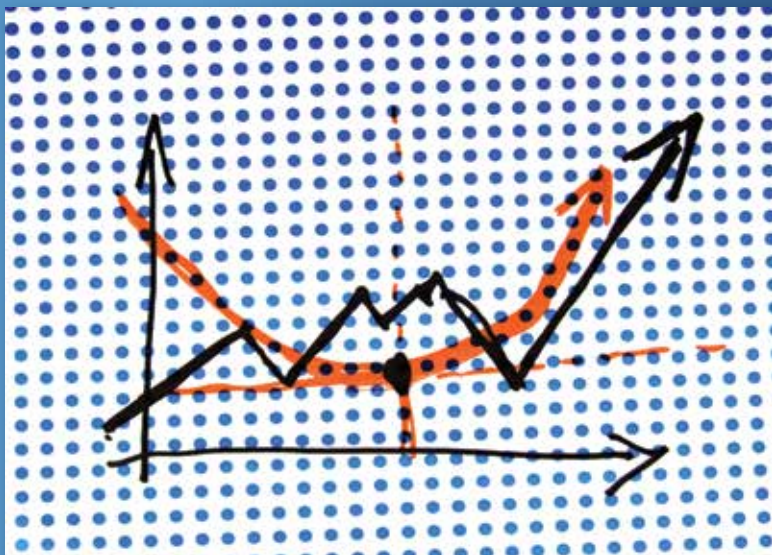

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2015 YEARBOOK

ГОДИНА 7

VOLUME VII

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857- 7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2015

YEARBOOK

ГОДИНА 7

VOLUME VII

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Ристо Фотов

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Саша Митрев	Prof. Sasa Mitrev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Еленица Софијанова	Prof. Elenica Sofijanovska, Ph.D
Доц. д-р Емилија Митева-Кацарски	Emilija Miteva-Kacarski, Ph.D
Доц. д-р Благлица Колева	Blagica Koleva, Ph.D
Доц. д-р Љупчо Давчев	Ljupco Davcev, Ph.D

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Ристе Темјановски	Prof. Riste Temjanovski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески Prof. Trajko Miceski, Ph.D

Јазично уредување Language editor

Даница Гавриловска-Атанасовска Danica Gavrilovska-Atanasovska
(македонски јазик) (Macedonian)

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров Slave Dimitrov
Благој Михов Blagoj Mihov

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип Goce Delcev University
Економски факултет Faculty of Economics
бул. „Крсте Мисирков“ бб Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија 2000 Stip, R of Macedonia

СОДРЖИНА
CONTENT

проф. д-р Ристе Темјановски ЖЕЛЕЗНИЧКИОТ СООБРАЌАЈ И ОДРЖЛИВИОТ РАЗВОЈ: МЕРКИ И ПРЕПОРАКИ ЗА ЕФИКАСЕН ТРАНСПОРТЕН СИСТЕМ	7
проф. д-р Круме Николоски РОБЕРТ ЛУКАС И ТЕОРИЈАТА НА РАЦИОНАЛНИ ОЧЕКУВАЊА	25
проф. д-р Еленица Софијанова, доц. д-р Тамара Јованов-Марјанова КОНФЛИКТНО ПАРТНЕРСТВО РЕФЛЕКТИРАНО НИЗ ОРГАНИЗАЦИСКАТА ЗРЕЛОСТ НА ПРЕТПРИЈАТИЕТО	33
доц. д-р Емилија Митева-Кацарски, м-р Костадинка Чабулева МЕЃУНАРОДНАТА ТРГОВИЈА ПРЕД И ПО ГЛОБАЛНАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА	41
доц. д-р Благоица Колева , проф. д-р Оливера Ѓорѓиева-Трајковска СПРОВЕДУВАЊЕ НА КОДЕКС НА ЕТИКА НА ИНТЕРНИТЕ РЕВИЗОРИ ВО РЕВИЗОРСКАТА ПРОФЕСИЈА	49
доц. д-р Љупчо Давчев, д-р Данче Николовска-Вратевска ВЛИЈАНИЕТО НА ФИНАНСИСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ ВРЗ ЕКОНОМСКИОТ РАСТ И ФИНАНСИСКАТА СТАБИЛНОСТ	57
доц. д-р Марија Гогова-Самоников, доц. д-р Елена Веселинова ИМПЛИКАЦИИ НА ФИНАНСИСКИТЕ ИНОВАЦИИ ВРЗ БАНКАРСКИОТ СЕКТОР – ПРИМЕНА НА НОВИ ФИНАНСИСКИ ИНСТРУМЕНТИ ВО БАНКАРСКОТО РАБОТЕЊЕ	67
доц. д-р Марија Гогова-Самоников, доц. д-р Елена Веселинова ИМПЛИКАЦИИ НА ФИНАНСИСКИТЕ ИНОВАЦИИ ВРЗ БАНКАРСКИОТ СЕКТОР – ПРИМЕНА НА НОВИ ФИНАНСИСКИ МЕТОДИ ВО БАНКАРСКОТО РАБОТЕЊЕ	75

м-р Наташа Стојовска, проф. д-р Трајко Мицески КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА НАТАЛИТЕТОТ ВО БАЛКАНСКИТЕ ЗЕМЈИ	83
м-р Слајана Стефанова, проф. д-р Трајко Мицески МОТИВАЦИЈАТА И ПОСТИГНУВАЊАТА	91
Горица Фотова Калевска ДЕФИНИЦИЈА НА МАЛИ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА	99
Билјана Димовска СТУДИЈА ЗА ХЕЏ ФОНДОВИТЕ, КАКО ИНСТРУМЕНТ ЗА ЗАШТИТА ИЛИ ИНСТРУМЕНТ НА РИЗИК	109

ИМПЛИКАЦИИ НА ФИНАНСИСКИТЕ ИНОВАЦИИ ВРЗ БАНКАРСКИОТ СЕКТОР – ПРИМЕНА НА НОВИ ФИНАНСИСКИ МЕТОДИ ВО БАНКАРСКОТО РАБОТЕЊЕ

доц. д-р Марија Гогова-Самоников, доц. д-р Елена Веселинова

Апстракт

Од плејадата финансиски иновации познати во финансиските системи дел секако припаѓаат на новите методи кои ги користат банкарските институции за пресметки на ризиците и веројатноста на податоците. Либерализацијата која го следеше финансискиот пазар овозможи низа на новитети кои предизвикаа одредени состојби кои регулативите бараат да се променат. Овој труд анализира состојби со методите на пресметки во банкарското работење. Целта е да покаже дека ригидноста и цврстината во регулативните мерки мора да се зацврстува, особено кога станува збор за банкарските институции. Тоа се институции кои можат да имаат широки импликации врз финансискиот систем. Методи на работење се анализа на податоци и факти, компарација, синтеза и донесување заклучни согледувања.

Клучни зборови: *методи на пресметка, финансиски иновации, финансиски деривати, финансиски пазари, финансиски институции, банки*

IMPLICATIONS OF FINANCIAL INNOVATION ON BANKING SECTOR - APPLICATION OF NEW METHODS IN FINANCIAL BANKING

Marija Gogova Samonikov Ph.D, Elena Veselinova Ph.D

Abstract

From plead financial innovation known in the financial systems of course some belongs to the new methods used by banking institutions for the calculation of risks and the way of working. Liberalization that followed the financial markets allow a range of innovations that caused conditions that require regulations change. This paper analyzes the situation with the methods of calculations in banking. The goal should show that the rigidity and strength in regulatory measures must be strengthened, especially when it comes to banking institutions. These are institutions that could have broad implications for the financial system. Methods of operation are analysis of data and facts, comparison, synthesis and making conclusions.

Kew words: *calculation methods, financial innovation, financial derivatives, financial markets, financial institutions, banks*

1. Примена на нови методи во работењето на банкарскиот сектор

Како банките работат и кон што ги насочуваат своите активности е цел на анализа на овој труд. Целокупниот развој кој го следи општеството влијае на методот и начинот на работа на банкарскиот сектор. Како фактор кој изврши огромно влијание на методот и начинот на работа на банките е кризата која го зафати економскиот сектор во 2007 година и сè уште врши влијанија врз банките, нивното работење и опстојување.

„Американската Федерална корпорација за осигурување на депозитите (ФДЦИ) затвори седум банки во оваа држава. Високата стапка на невработеноста и ризичните заеми и понатаму го притискаат банкарскиот сектор во САД. Со последните банкротирања, бројот на пропаднати банки во 2010 година се искачи на 37. Минатата година во САД беа затворени 140 банки. Последните седум затворени банки, од кои најголема беше Адвант банката во Јута, имале околу 247.000 долари неосигурени депозити. Финансиските експерти предупредуваат дека ако затворањето на банките продолжи со сегашното темпо до крајот на годината (2010 година) ќе згаснат 365 банкарски институции. ФДЦИ прогнозира дека целокупните трошоци за чистење на американскиот

банкарски пазар во периодот од 2009 до 2013 година ќе изнесуваат 100 милијарди долари“.¹

Овој натпис не е само приказ на една (тековна) ситуација, туку станува збор и за посочување на начинот на работење на финансиските институции. Во натписот се споменуваат ризичните заеми и неосигурените депозити. Сето ова е поврзано со пропаѓање на институции, кои за жал со себе повлекуваат потреси на повеќе економски сегменти и имаат голем придонес во зголемувањето на невработеноста. Се проценува дека кризата и ефектите од неа и по неа до 2010 година зеле околу 16 милиони работни места (според Меѓународната организација на трудот).

Сите овие податоци кажуваат дека методот на работење на банкарските институции бил ризичен. Поради тоа денес се вршат промени во методите на работење на банкарски институции, како и промени при мерењето и рангирањето на истите.

Рејтинг агенциите се отргнуваат од историските методи на одредување на банкарските рејтинзи, како одговор на американските капитални вбризувања и случувања, како и поради новите тактики кои ги применуваат банките.

Tier 1 и Tier 2² банкарскиот капитал се помалку важни за рејтинг агенциите, отколку што беше пред одредено време. Поради нарушувањата на средствата и капиталот и поради обезбедувањето на средства преку програмата за повремено надгледување на средствата (Temporary Asset Relief Programme), пазарите сè повеќе се свртени кон ТСЕ (total common equity) стапките, за преку нив да ја согледуваат цврстината и стабилноста на банките и нивното работење. Како одговор на ова банките ги зголемуваат алтернативните форми на капитал за да го потврдат својот ранг.

1). „Забрзано се затвораат банките во САД“, Дневник, 22.3.2010 г.

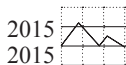
2). Tier 1 капиталот е главната мерка за финансиската јачина на банките, гледано од регулаторен аспект. Овој капитал го сочинува главниот капитал составен од обични акции, резервите (или задржаната добивка), но исто може да вклучува и некумулятивни и неоткупливи преференцијални акции.

Tier 2 капиталот е мерка за банкарската јачина со осврт на втората мошне значајна форма на финансиски капитал, гледано од регулаторен аспект. Овој капитал е составен од така наречен суплементарен капитал кој е категоризиран како резерви, ревалоризирани резерви, генерални провизии, хибридни инструменти и субординираните долгови.

Формите на банкарскиот капитал подетално се дефинирани со Базел 1, донесени од базелскиот комитет за банкарска супервизија. Овие форми останале непроменети од Базел 2.

Националните регулатори од многу земји ги имаат имплементирано овие стандарди во локалните законски рамки. Теоретската оправданост за држење на ваков капитал е потребата од заштита при неочекувани потреси и загуби, со забелешка дека очекуваните загуби, банките треба да ги покриваат со провизиите, резервите и тековните профити.

Многу од банките работат на редуцирање на Tier 2, на зголемување на Tier 1 и најмногу на зголемување на ТСЕ. Тие го менуваат својот фокус за зголемување на капиталот преку алтернативни методи, како што се понудите на девизниот пазар, стратегиски одземања и должнички откупувања. Големите банки сè уште можат да нудат обични акции (common stocks), но тие понуди треба да бидат многу дисконтирани³. Банките се соочени со согледување како да го зголемат капиталот, а да останат во рамките на регулаторните барања, подобрување на своите рејтинг профил и остварување на пазарните цели и барања. Традиционалниот пазар на капитал и Tier 1 се покажуваат како многу тешки за многу финансиски институции.

ТСЕ односот претставува обичниот капитал, минус нето вредноста на нематеријалните средства и гудвилот на соодветната (префрлена) одложена даночна обврска.

Рејтинг агенциите покажуваат дека банките додале хибридни капитални кредити, кои достигнуваат 25%, а сето ова е заради детерминирањето на ТСЕ. Tier 1 сè уште се смета за значаен показател, поради тоа што станува збор за капитално регулирана стапка на капиталот, но ТСЕ добива на значење поради тоа што дава повеќе информации за квалитетот на банкарските капитални нивоа. Аналитичари од англискиот банкарски тим на Moody's изјавуваат дека: „Овие два показатели се тие кои се вклучени во нашите картици за одредување на банкарската финансиска јачина, тие се наш примарен аналитички алат кога се вршат евалуации на банките“⁴. Рејтинг агенциите во своето работење почнуваат да ги вклучуваат хибридните инструменти, прескокнатите купони, национализацијата, присилните девизни размени. Значи се разгледуваат сите компоненти, дури и оние кои изгледаат дека не се загрозени, а сепак во свои рамки поседуваат хибридни инструменти. Ова е вака поради тоа што хибридните финансиски инструменти се ризични сами по себе и тоа треба да се гледа независно од јачината и цврстината на банките. Со тоа што банката поседува и се користи со вакви инструменти, независно од својот рејтинг, таа е подложена на ризик.

Пред и на почетокот на последната криза кредитните рејтинг агенции не биле толку фокусирани на систематскиот ризик кој се пренесува и преку хибридните инструменти. Ваквиот пристап се променил по пропаѓањето на Lehmann Brothers.

3). Kyle Siskey, “Changing their ways”, International Financial Law Review, May 2009, p. 34

4). исто

Чудна е ситуацијата со методите на банките кои ги применувале поради новите инструменти, затоа што кога владите истапија за да ги заштитат институциите, рејтинг агенциите ја одбија нивната пракса да ги анализираат подлабоко методите на рангирање на хибридните инструменти.

По објавувањето на намерите на владите да ги проверуваат способностите на банките за прифаќање и одржување на Tapr фондовите преку т.н. стрес тестови, нивото на резултати од нив станал исто толку значаен и важен при рангирањето на институциите. Пред банките како нов предизвик по ова рангирање се увидени проблемите во доменот на кредитирање на стари лица, односно во доменот на животниот век (сепак тоа влијание за период од две години може да одрази само до две нивоа подолу во рангирањето⁵).

Стрес тестот има поголем удел во резултати кои се вршат од Moody's, отколку што има одраз на адекватноста на капиталот или на ликвидноста.

Разгледувањето на нивото на имплементирање на стрес тестовите во показателите оди и преку анализи за тоа дека стрес тестот и долгорочните фактори и показатели на квалитет може да ја маскираат краткорочната стрес слика и сликата од минатото, а со тоа да овозможи превенција на банките од бенифицирање од нивните други квалитативни јаки страни. Ваквото рангирање овозможува само примарно согледување на можната загуба при користењето на хибридните инструменти, кое е надвор од согледувањата за ликвидноста. Ако можат да бидат фиксирани загубите од користењето на хибридните инструменти, тогаш предвид треба да се земаат и можните добивки од истите тие инструменти.

Непредвидливост на настаните може да има и поради вонбилансните средства. Од таа причина и тие се предмет на стрес тестови.

Целиот метод за реализирање на работата на банките е насочен и во тоа што банките не размислуваат само за тоа дали инструментите ќе донесат загуба, туку и за тоа дали воопшто ќе обезбедат средства. Ваквиот проблем кој стои пред банките ја отежнува нивната работа, нивните одлуки и ризичноста.

Поради ефектите кои банките, како финансиски посредници, можат да ги пренесат на целокупниот економски систем, овие институции се под контролата на централните банки. Методите кои ги спроведуваат централните банки влијаат на работата и на методите што ќе ги користат комерцијалните банки. Тековните случувања влијаат и во оваа насока, така што старите методи кои ги применуваат централните банки кога во прашање беа комерцијалните не се веќе во употреба, односно и тие се менуваат.

5). Kyle Siskey, "Changing their ways", International Financial Law Review, May 2009, p. 34

Само централната банка на Америка има потрошено милијарди долари за да го спаси финансискиот пазар и да заштити од рецесија, која имаше голем потенцијал да премине во депресија. Според знаците кои се покажуваат секако надолното со помош и од стимулативните пакети, ваквата мерка се покажува како успешна. Кредитните текови се подобруваат, а економиите се во пораст повторно. Сепак, неконвенционалното олеснување бара неконвенционално затегање. Старите модели кои ги применуваа централните банки не се покажаа како согласни и способни за задачите и барањата, а последиците од недобрите проценки, се уште поголеми. Деновите кога беше лесно и едноставно да се одлучи кога и колку да се покачат каматните стапки се минато. Во времиња како денешните од централните банки се бара да создадат дужина на зајмувања и програми за поддршка на пазарите. Банките мораа да насочуваат огромни суми на средства во зголемување на резервите кои се додаваат во системот или пак го намалуваат инфлаторниот притисок. Креирачите на политики денес се соочуваат со две таргетни стапки: традиционалната стапка за зајмувања преку ноќ помеѓу банките и нова стапка која е каматната стапка што централните банки ја исплаќаат за средствата кои банките ги држат кај неа⁶.

Тајмингот и деталите се двата најзначајни елементи на методите кои централните банки ќе ги спроведуваат, а кои треба да одговарат на тековните настани. Прв чекор е подготовките на пазарите за промени, посебно во политиките на извештаите на одборите. Конкретно, централната банка на Америка мора некогаш да престане со олеснувањата за целата ситуацијата да не добие обратна насока и подобрувањата да ги насочи повторно кон влошувања.

За ова, инструмент кој американската централна банка планира да го употреби е продажба на хартии од вредност и тоа на т.н. *reverse repurchase agreements* (спогодби на повторен откуп). Банките ги купуваат овие хартии од вредност во замена на нивниот вишок на готовина, земајќи со тоа од средствата во системот кои можат да бидат позајмувани. Според некои експерти овие продажби иницијално нема да влијаат и да бидат вклучени во порастот на традиционалните таргетирани стапки од централната банка, кои сега се движат меѓу 0% и 0.25%⁷.

Тајмингот, односно времето кога нешто ќе се примени, во економските принципи и закони е многу значаен. Постојат две гледишта на

6). James C. Cooper, “The FED: a Whole New Playbook for Tightening”, *BusinessWeek*; 11/16/2009, Issue 4155, p. 22

7). James C. Cooper, “The FED: a Whole New Playbook for Tightening”, *BusinessWeek*; 11/16/2009, Issue 4155, p. 22

однесување. Според едното – такви кои не брзаат да извршат затегнување и провладуваат, а покажуваат на огромниот застој во економијата, кој пак притиска на величините и цените и го одржуваат ризикот од дефлација. И другото – кое врши мерења на употребата и способноста на работниците, кои пак мерења можат да доведат до недоразбирање за вредноста на застојот, како што беше случај во 70-тите години на минатиот век.⁸ Постојат загрижувања дека очекувано лесната политика би можела да влијае на очекувањата за поголема инфлација, кои е тешко да се избришат кога веќе еднаш се интегрираат во бизнис и потрошувачкото однесување.

Влијанието на однесувањето на потрошувачите, како и влијанието на очекувањата можат да извршат многу голем удел во методите на работење кои ги користат банките.

Овде може да се спомене и работата на банкарските институции под импресија и влијанија на технолошкиот напредок. Методите од тој аспект кои банките ги применуваат се насочени кон привлекување повеќе потрошувачи со најразлични и најмодифицирани инструменти. Но, и во овој домен настана стагнирање, поради кризата од 2007 година, која покажа дека лабавата политика и недобрата контрола и супервизија на корисниците на банкарските услуги предизвика толку големи потреси. Од таа причина се враќаат во употреба мерките за контрола на ликвидноста, солветноста, односно платежната способност на барателите на заеми.

Користена литература

- [1] Šošklič, D (2009). *Finansijska tržišta i institucije: Ekonomskog fakulteta – Univerziteta u Beogradu* (книга)
- [2] Петковски, М (2009). *Финансиски пазари и институции, второ дополнето и изменето издание: Економски факултет Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје* (книга)
- [3] Трпески, Љ (2003). *Пари и банкарство – второ дополнето и изменето издание: Економски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје* (книга)
- [4] Фотов, Р (2007). *Основи на финансии: Економски факултет – Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип* (книга)
- [5] Madura, J (2008). *Financial Institutions and Markets 8 revised: Cambridge University Press* (книга)
- [6] Cooper, J (2009). *The FED: a Whole New Playbook for Tightening: BusinessWeek; 11/16/2009, Issue 4155, p. 22*
- [7] Siskey, K. (2009) *Changing their ways: International Financial Law Review, p. 34*

---

8). Исто